

MORFOLOGIE

(e Morphologie)

lingvistická disciplína zkoumající:

- stavbu slov
- tvary slov (tvarosloví)
- jednotlivé gramatické kategorie

Základní jednotka:

morf (*s Morph*)

morfém (*s Morphem*)

Otázka:

Jaká je nižší jednotka než slovo, (ale vyšší než foném)? – Slabika?

"Sarkasmus als literarisches Ausdrucksmittel" lautete das Thema des Tages.

Slabika

(e Silbe)

- není přesně definovatelná
- intuitivní prosodická jednotka
- opírá se o rytmus řeči (tlukot srdce?)
- nemá charakter znaku
- nenesí žádný význam

Morfém

(s Morfem)

-není totéž co „slabika“!!

Definice morfému:

- nejmenší jednotka jazyka nesoucí význam
- langová (abstarktní) jednotka
- má formu (*s Formativ*) a význam (*s Semem*)

význam:

a) lexikální

b) gramatický

Morfologická analýza:

–rozbor/ rozklad slova na nejmenší významové jednotky

MORFÉM a MORF

plkati plkám plkáš plká plkal plk

Szekesfehérvár

Szék – stolice/Stuhl

es – adj.

fehér – bílý/weiß

vár – hrad/Burg

MORFÉM a MORF

plk | ati, po | plk | ám, s | plk | nout, u | plk | nout, plk | na

red | en, red | ete, ge | red | et, red | en | d, Ge | red | e, Red | ner

Druhy morfémů

lexikální (*lexikalische Morpheme*)

Lux, Mur, sprachen, gelb, rund...

gramatické (*grammatikalische Morpheme*)

ist (ist gegangen), er, -st (rennst), -en (inf.)

--

volné (*freie Morphememe*)

schon, bei, Lebensversicherung, hat gebraucht

vázané (*gebundene Morpheme*)

abzwicken, indiskret, Tanten

Alomorfy

(s *Allomorph*)

Wort x Wortes x Worte x Wörter x Wörtern Mutter x Mütter; Mann x Männern; ist x bist;
sprechen x sprichst x sprach x gesprochen;

--

Büch -er

Zigarre -n

Bahn -en **Alomorfy plurálu**

Tag -e

Auto -s

Lehrer -0

Vázané morfémy - afixy

Afix (s *Affix*)

Prefix (s *Präfix*)

Sufix (s *Suffix*)

Aus-bild-ung-s-kurs

Fugenelement

Afixy

•Prefixy (s *Präfix*)

před kmenem: *Vorliebe*, *beliebt*, *unmöglich*, *předseda*, *zasedat*, *neposeda*, *přechod*, *východ*...

•Sufixy (s *Suffix*)

za kmenem: *Vorliebe*, *beliebt*, *unmöglich*, *předseda*, *zasedat*, *neposedný*, *přechodné*, *výchozí*...

•Cirkumfixy (s *Zirkumfix*)

před i za kmenem: *Gerede*, *gebaut*, *gelesen*, *nádraží*, *náměstí*...

•Infixy (s *Infix*)

do kmene: v č. a n. není!

Rozdělení slov podle morfologie – Slovní druhy

(*Wortarten*)

- ohebná slova (*flektierbare Wörter*)
- skloňovatelná (*deklinierbare W.*)
- časovatelná (*konjugierbare W.*)
- (stupňovatelná (*komparierbare/ graduierbare W.*))
- neohebná slova (*nicht flektierbare W.*)

Ohebná a neohebná slova

- Podstaná jména (*s Substantiv, -s, -e*)
- Přídavná jména (*s Adjektiv, -s, -e*)
- Zájmena (*s Pronomen, -s, -ina*)
- Číslovky (*s Numerale, -s, -ia/-ien*)
- Slovesa (*s Verb, -s, -en*)

- Příslovce (*s Adverb, -s, -ien*)
- Předložky (*e Präposition, -, -en*)
- Spojky (*e Kon-/junktion, -, -en*)
- Částice (*e Partikel, -, -n*)
- Citoslovce (*e Interjektion, -, en*)

Co se jak ohýbá?

"Sarkasmus als literarisches Ausdrucksmittel" **lautete** das Thema des Tages.

Sarkasmus – Subst., 1. pád, č. jedn., rod?

literarisches – Adj. 1. pád, č.j., rod střední

Ausdrucksmittel – Subst., 1. pád, č. j., rod stf. (-es)

lautete – Verbum, osoba 3., č. j., čas min. (Imperf.), způsob oznamovací, rod činný

das Thema –

des Tages -

"Sarkasmus als literarisches Ausdrucksmittel" lautete das Thema des Tages.

der Sarkasmus

des Sarkasmus

dem Sarkasmus analytické vyjádření

den Sarkasmus

--

Sarkasmen syntetické vyjádření

Analytické a syntetické vyjádření

Analytické

Analýza: rozbor, rozklad na více částí

– jedna kategorie = více slov

des Sarkasmus,

dem Thema,

ich habe gelesen,

mehr begeisterte,

sie würde es nicht wissen,

das ist nicht schön

--

lezl jsem

víc inteligentní

Syntetické

Syntéza: spojení, shrnutí do jednoho celku

– kategorie/ více kategorií = v jednom slově

(Sarkasmus, ale č.: sarkasmu)

Themas; Tages

las

begeistertere

wüste es nicht

unschön

--

polezu

intelligentnější

Gramatické kategorie - Nomina

Jména (*Nomina*), t.j. Subst., Adj., Pron.

- rod (*s Genus*, -, *ra/ s Geschlecht*)
- číslo (*r Numerus*, -, *-i/ e Zahlform*)
- pád (*r Kasus*, -, *-/ r Fall*)

--

- stupeň (*e Steigerungsform*)

Gramatické kategorie - Nomina

- rod (*s Genus*, -, *ra/ s Geschlecht*):

mužský (*männlich/ s Maskulinum*)

r Student, r Apfel, r Bund, r Hungaria

ženský (*weiblich/ s Femininum*)

e Studentin, e Nuss, e Leiter, e Titanic

střední (*sächlich/ s Neutrum*)

s Kind, s Pferd, s Bund, (s) Prag

Gramatické kategorie - Nomina

- číslo (*r Numerus*, -, *-i/ e Zahlform*)

jednotné (*r Singular*)

Bruder, Präsidentin, Land, Teil, (Gebirge, Kasus)

množné (*r Plural*)

Brüder, Präsidentinen, Länder, Teile, (Gebirge, Kasus)

Gramatické kategorie - Nomina

• pád (*r Kasus, -, -/ r Fall*)

1. nominativ (*r Nominativ, „Werfall“*)

dummes Spielzeug

2. genitiv (*r Genitiv, „Wesfall“*)

dummes Spielzeugs

3. dativ (*r Dativ, „Wemfall“*)

dummem Spielzeug

4. akuzativ (*r Akkusativ, „Wenfall“*)

dummes Spielzeug

5. vokativ (*r Vokativ, „e Anrede“*)

6. lokal/ lokativ (*r Lokativ*)

7. instrumentál (*r Instrumental*)

Gramatické kategorie – Nomina

adjektiva (a adverbia)

• stupeň (*Steigerungsform*)

1. pozitiv (*r Positiv*)

seichtes Wasser; Das Leben ist schön.

2. komparativ (*r Komparativ*)

seichteres Wasser; Das Leben ist schöner, wenn man...

3. superlativ (*r Superlativ*)

(das) seichteste Wasser; Das Leben ist am schönsten, wenn

Gramatické kategorie – Verba

- osoba (*e Person*, -, *en*)
- číslo (*r Numerus*, -, *-a*)
- čas (*r Tempus*, -, *-ora*)
- způsob (*r Modus*, -, *-i*)
- rod (*s Genus (verbi)*, -, *-ra*)

Gramatické kategorie – Verba

- osoba (*e Person*, -, *en*)

1. osoba (*1. Person* – der Redende)

ich spreche, wir sprachen; mluvím, vymlouvali jsme se

2. osoba (*2. Person* – der Angeredete)

du lügst, ihr wisst; lžeš, jíte

3. osoba (*3. Person* – über die geredet wird)

er blödelte, sie rennen (Sie sehen jetzt...); blbne, uvádějí

- číslo (*r Numerus*, -, *-a*)

singulár (*r Singular*)

esse, isst, ist, rieche; jím, jíš jí, je

plurál (*r Plurál*)

essen, esst, riecht, lesen; jíme, jíte, jedí

- čas (*r Tempus*, -, *-ora*)

2) analytický (složené časy)

1) syntetický

přítomný (*s Präsens*)

gehen, esse, (sie) rufen, kommt; jdeme, jez, volají, přicházejí

minulý (*s Imperfektum*)

gingen, aßen, riefst, kamen; (jeli jsme, šli jsme – analytické vyjádření)

Gramatické kategorie – Verba (pokrač.)

- způsob (*r Modus*, -, -i)

oznamovací (*r Indikativ*)

(ich) bleibe, sie fuhren, Wir sind angekommen, er wird sich beeilen; půjdu domů,
šel do lesa, bude se učit

rozkazovací (*r Imperativ*)

schweige! sprechen wir! denkt! mlč! mluvme! myslete!

podmiňovací (*r Konjunktiv*)

bliebe, möge, er werde, hätte gewust; (v č. není!)

- rod (*s Genus (verbi)*, -, -ra)

činný (*s Aktiv*)

wusste, ist, lesen; věděli, je, čtou

trpný (*s Passiv*)

wird gebaut, ist gebaut, wird gesucht werden, ist aufgegessen; stavěno, postaveno,
čteno, sněženo

Složené (analytické) časy německého slovesa

- (prézens, préteritum)

- předpřítomný (*s Perfektum*)

Er hat es gewusst,

- předminulý (*s Plusquamperfektum*)

Er hatte es gewust.

- budoucí I (*s Futurum I*)

Er wird es wissen. (Bude to vědět.)

- futurum II (*s Futurum II*)

Er wird es schon gewusst haben. (Asi to bude vědět.)

Neurčité časy německého slovesa

•Infinitiv (*r Infinitiv*)

–přítomný

wissen, reden, sein, springen...

–minulý

gewusst haben, geredt haben, gewesen sein, gesprungen sein

•Příčestí (*s Partizipium*)

–přítomné

wissend, redend, seiend, springend

–minulé

gewusst, geredet, gewesen, gesprungen